

Sürdürülebilir Turizm Perspektifinde Permatürizmin Bolu'da Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme (An Evaluation of the Applicability of Permatourism in Bolu from a Sustainable Tourism Perspective)

* Nail HOŞCAN ^a

^a Bolu Abant İzzet Baysal University, Mudurnu Vocational School, Department of Management and Organisation, Bolu/Türkiye

Makale Geçmişi

Gönderim Tarihi: 01.05.2025

Kabul Tarihi: 30.10.2025

Anahtar Kelimeler

Sürdürülebilir turizm

Permakültür

Permatürizm

Bolu

Agrotürizm

Öz

Bu çalışma, Bolu'da permatürizmin uygulanma potansiyelini ortaya koymayı, agroekolojik alt bölgelerle entegrasyonunu değerlendirmeyi ve bu yaklaşımın sürdürülebilir kırsal kalkınma, ekolojik koruma ve turizm çeşitliliğine katkılarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Permakültür, doğal kaynakların korunmasını, ekolojik dengenin gözetilmesini ve kendine yeterli üretim sistemlerinin kurulmasını amaçlayan bütüncül bir tasarım yaklaşımıdır. Permatürizm ise bu ilkeleri turizm alanına uyarlayarak doğa koruma, kırsal kalkınma, toplumsal katılım ve kültürel sürdürülebilirlik hedeflerini bir araya getiren yenilikçi bir modeldir. Çalışmada nitel yöntem tercih edilmiş, literatür taraması ve saha gözlemleriyle Bolu'nun ekolojik, tarımsal ve sosyo-ekonomik yapısı analiz edilmiştir. Bulgular, ilin %64'ünü kaplayan orman varlığı, zengin biyoçeşitliliği, endemik bitki türleri, büyük metropollere olan stratejik yakınlığı ve dört farklı agroekolojik alt bölgesiyle permatürizm için güçlü avantajlar sunduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle düşük verimliliği olan tarım arazilerinin permakültür çiftliklerine dönüştürülmesi, agroekolojik çeşitliliğin turizm faaliyetleriyle buluşturulması ve kırsal kalkınmaya doğrudan katkı sağlaması mümkündür. Ayrıca arıcılık, ekolojik eğitim programları, etnobotanik atölyeleri, organik üretim faaliyetleri, yerel ürünlerin pazarlanması ve doğa temelli deneysel turizm uygulamaları turizm çeşitliliğini artırarak yerel ekonomiyi güçlendirebilir. Çalışma, permatürizmin Bolu'da uygulanmasının göçü azaltabileceği, gençler ve kadınlar için yeni istihdam alanları yaratabileceği, toplumsal dayanışmayı güçlendireceği ve ilin sürdürülebilir turizm destinasyonu kimliğini pekiştireceği sonucuna ulaşmaktadır.

Keywords

Sustainable tourism

Permaculture

Permatourism

Bolu

Agrotourism

Abstract

This study aims to reveal the potential for the implementation of permatourism in Bolu, to evaluate its integration with agroecological sub-zones, and to analyse its contributions to sustainable rural development, ecological conservation, and tourism diversification. Permaculture is a holistic design approach that seeks to preserve natural resources, safeguard ecological balance, and establish self-sufficient production systems. Permatourism, in turn, adapts these principles to the tourism domain, offering an innovative model that combines the objectives of environmental protection, rural development, community participation, and cultural sustainability. Adopting a qualitative methodology, the study draws upon a literature review and field observations to assess Bolu's ecological, agricultural, and socio-economic structures. The findings demonstrate that the province, with 64% forest cover, rich biodiversity, endemic plant species, strategic proximity to major metropolitan areas, and four distinct agroecological sub-zones, offers significant advantages for the development of permatourism. In particular, the transformation of low-yield farmlands into permaculture farms, the integration of agroecological diversity into tourism practices, and the direct contribution of such initiatives to rural development present promising opportunities. Moreover, beekeeping, ecological training programmes, ethnobotanical workshops, organic production activities, the marketing of local products, and nature-based experiential tourism initiatives could enhance tourism diversification while strengthening the local economy. The study concludes that the implementation of permatourism in Bolu has the potential to mitigate outmigration, generate new employment opportunities for youth and women, reinforce social cohesion, and consolidate the province's identity as a sustainable tourism destination.

* Sorumlu Yazar

E-posta: nailhoscan@ibu.edu.tr (N. Hoşcan)

DOI: 10.21325/jotags.2025.1727

GİRİŞ

Turizm, döviz kazandıran, gelir artıran, istihdam oluşturan, yerel toplulukların güçlendirilmesine katkıda bulunan, bölgesel kalkınmayı teşvik eden ve hızla büyüyen hizmetler ekonomisinin temel bileşenlerinden biridir. Ekonomik açıdan stratejik bir sektör olan turizm, çoğu durumda ihracata kıyasla iç ekonomiyi daha doğrudan etkilemektedir. Örneğin OECD ülkelerinde uluslararası turistlerin harcadığı her 1 ABD doları, tüm ihracatın 0,81 ABD doları olan ortalama katma değerine oranla yaklaşık 0,89 ABD doları katma değer üretmektedir (OECD, 2020). Turizm, ekonomik kaynaklar açısından zengin olmayan, ancak doğal ve antropoid kaynakları olan alanların gelişimine de katkıda bulunabilmektedir (Epuran, Tescasiu, Tecau, Ivasciuc, & Candrea, 2021). Bu durum, turizmin yalnızca ekonomik büyümenin değil, aynı zamanda sosyoekonomik istikrarın da güçlü bir itici gücü olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte, kontrolsüz gelişen kitle turizmi; doğal çevre, kültürel miras ve yerel ekonomiler üzerinde önemli baskılar yaratarak turizmin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Bu nedenle, sürdürülebilir turizm anlayışı; sosyal, ekonomik ve ekolojik kaynaklar arasında karşılıklı bağımlılığa dayalı simbiyotik bir ilişki kurulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, doğal kaynakların korunmasını, ekosistemlerin iyileştirilmesini ve kırsal kalkınmayı merkeze alan alternatif yaklaşımlara olan ihtiyaç giderek artmaktadır.

Permakültür, doğanın işleyişinden ilham alarak kendine yeten ve çevreyle uyumlu yaşam alanları tasarlamayı hedefleyen bir modeldir. Permakültürün turizme uyarlanmış biçimi olan permakültür turizmi ya da “permaturizm”, ekolojik farkındalığı artırmayı, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını teşvik etmeyi ve yerel halk için alternatif ekonomik fırsatlar oluşturmayı amaçlayan yenilikçi bir turizm türüdür. Bu yaklaşım, sürdürülebilir turizmin hedefleriyle örtüşerek özellikle kırsal bölgelerde doğayla uyumlu bir gelişim olanağı sunmaktadır.

Bolu, yüzölçümünün yaklaşık %64’ünü oluşturan orman ve fundalık alanlarıyla Batı Karadeniz’in karakteristik yapısını yansıtır. Engebeli arazi ve su kaynaklarının bolluğu, dağınık orman köyü yerleşimlerini yaygınlaştırırken; arazi yetersizliği ve insan–toprak dengesizliği, göçü artırarak köylerin sosyoekonomik gelişimini sınırlamaktadır (Akesen, Ekizoğlu, & Yurdakul, 2002). Bolunun turizm imajı doğrudan “doğa” ya da “orman ve yaylalar” gibi doğanın parçası olan öğeler çerçevesinde biçimlenmektedir. Ankara ve İstanbul’a yakınlığı talebi artırsa da, bu kentlerde yaşayan ziyaretçilerde Bolu’ya yönelik algı büyük ölçüde günübirlik turizmle sınırlıdır (Hoşcan, 2017). Bu sorunların aşılabilmesi için tarım ile turizmin bütünleşmesini sağlayacak yenilikçi uygulamalara gereksinim vardır.

İlin ekolojik ve tarımsal yapısı, permaturizm uygulamalarının geliştirilmesi için önemli bir potansiyel sunmaktadır. Permakültürle ilin düşük verimlilikte tarım alanlarının, turizm ve rekreasyon faaliyetlerine açılmasıyla kırsal alanlarda ekonomik gelişim sağlanabilir, göç önlenir ve en önemlisi tarımla turizm arasında bir sinerji oluşabilir.

Bu çalışma, sürdürülebilir turizm perspektifinde permaturizm kavramını ele alarak, Bolu’nun nüfusu azalan kırsal alanlarında uygulanabilirliğini ve agroekolojik bölgelere entegrasyonunu değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemleriyle elde edilen veriler ışığında, Bolu’nun permaturizm potansiyeli ve bu uygulamaların yerel kalkınmaya sağlayabileceği katkılar tartışılacaktır.

Literatür

Permakültür ve Permatürizm

Permakültür ya da İngilizce Permaculture, “Permanent” (kalıcı) ve “Agriculture” (tarım) ya da “Culture” (kültür) sözcüklerinden türetilmiş olup, Bill Mollison ve David Holmgren tarafından 1978 yılında geliştirilmiştir. Permakültür, doğanın işleyişinden ilham alarak sürdürülebilir, kendine yeten ve ekolojik yaşam sistemleri tasarlamayı amaçlamaktadır. Permakültürün etik temeli üç ana ilkeye dayanmaktadır. Birincisi, dünyaya özen göstermek (Earth Care), doğal kaynakların korunması, ekosistemlerin onarımı ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasını kapsamaktadır. İkincisi, insana özen göstermek (People Care), bireylerin ve toplulukların temel gereksinimlerinin adil ve sürdürülebilir biçimde karşılanmasını ifade etmektedir. Üçüncüsü ise, kaynakların adil paylaşımı (Fair Share), üretim sürecinde ortaya çıkan ihtiyaç fazlasının diğer bireyler ve topluluklarla paylaşılmasını, böylece toplumsal ve ekolojik dengelerin gözetilmesini öngörmektedir (Whitefield, 2000).

Permakültür savunucuları, gıdanın kaynağını ve üretim süreçlerini öğrenme isteğiyle hareket eden yurttaşlar ve işletmelerin oluşturduğu küresel ölçekte büyüyen bir hareketin parçası olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, sürekli artan endüstriyel anlayış, Fordist bir yaklaşımla yiyeceklerimizin çoğunun sağlanmasının bir çiftlik veya bahçeden çok fabrika üretim hattına daha yakın bir şeye benzediği anlamına gelmektedir (Hellier, 2019). Konvansiyonel tarım, ormansızlaşma, ekolojik kirlilik ve erozyonun temel nedenlerinden biri olmanın yanı sıra, toprağın doğal verimliliğini de olumsuz etkilemektedir. Yenilenemez kaynakların tüketilmesi, yanlış çapalama yöntemleri, arazilerin derin sürülmesi, bilinçsiz sulama uygulamaları ile kimyasal ilaç ve yapay gübre kullanımının yaygınlaşması, toprakların en verimli üst katmanlarının kaybına neden olmaktadır. Permakültür, konvansiyonel tarım yerine doğal tarımı öğretmektedir.

Permakültür, yalnızca bir disiplin ya da belirli tekniklerden oluşan bir yapı değil, farklı disiplinleri birbirine bağlayan ve bir dizi teknikle stratejiyi kullanan yeni bir tasarım yaklaşımı olarak benimsenmiştir (Whitefield, 2000; Mollison, 2011; Hemenway, 2018). Bu yaklaşımla, tarımsal ormancılık, yeşil alanlar için uygun teknoloji, akuaponik, ekolojik ayak izi, ekoköy, çevre tasarımı, sürdürülebilir ve organik tarım, ev bahçeciliği, yenilenebilir enerji kaynakları gibi pek çok alanda permakültür temelli tasarımlar geliştirilmektedir. Hatta inşaat, kent planlaması ve ekonomik sistemler gibi farklı alanlarda da bu anlayış karşılık bulmuştur (Bulut & Yılmaz, 2008; Whitefield, 2000). Permakültür anlayışı zamanla turizme yansımış, turizm akademik çevrelerinde de benimsenmiş ve turizm literatüründe sürdürülebilir turizmle beraber yer almaya başlamış, permakültür turizmi veya permatürizm adıyla kavramsallaşmaya başlamıştır. Permatürizm, doğal ve kültürel çevrenin sürdürülebilirliğine, korunmasına ve değerlendirilmesine odaklanarak gezginleri kucaklayan ve hassaslaştıran alternatif bir aktivite türü olarak tanımlanmaktadır (Lara, 2018). Çünkü permakültür, gönüllü turizmi, kırsal turizm, çiftlik turizmi, ekoturizm ve agroturizme doğası gereği oldukça uygun bir yapıda bulunmaktadır.

Permakültür ilkeleri özellikle sürdürülebilir turizm hedefleri ve ilkeleriyle paralellik göstermektedir. Permakültür çiftliklerinde, permakültür ilkelerine uygun çalışmalar yürütülmektedir. Bu doğrultuda, çok gerekmedikçe dışarıdan malzeme alınmamakta ve gereksinimlerin büyük bir kısmı çiftlik içinde karşılanmaya çalışılmaktadır. Üretimde, yöre ekolojisine en uygun fidanlar ve yerli tohumlar kullanılmaktadır. Faaliyetler, genellikle aile işletmesi biçiminde yürütülmekte; ancak işlerin yoğun olduğu dönemlerde imece usulü çalışılmakta ve gerektiğinde birkaç gündelik tarım işçisi de istihdam edilmektedir. Çiftlikler ve topluluk bahçeleri gibi uygulamalar, buldukları bölgedeki ekolojik

dengeyi koruma ve geliştirme konusunda olumlu sonuçlar sağlamaktadır. Dünya genelinde permakültür, sürdürülebilir turizm uygulamalarında önemli bir rol oynamaktadır (Tatar & Olay, 2015). Turizm uygulamacıları, permakültür ilkelerine göre çeşitli aktiviteler ve deneysel konaklamalar tasarlamışlardır. ABD, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde permakültür çiftlikleri, ekoturizm faaliyetlerinde başarılı örnekler sunmaktadır. Bu projeler, bir yandan çevresel korumayı desteklerken diğer yandan yerel ekonomilerin gelişimine katkıda bulunmaktadır (Ferguson & Lovell, 2014). Permakültür Araştırma Enstitüsü (PRI-The Permaculture Research Institute), Channon, Avustralya, New South Wales'in Northern Rivers bölgesinde faaliyet gösteren kâr amacı gütmeyen kuruluştur. Geoff ile Nadia Lawton tarafından yönetilmekte ve permakültür projeleri arasında küresel ölçekte bir ağ kurmaktadır. Kişi, kurum ve kuruluşlar arasında bir ağ oluşturan Permaculture Global'de, 1 Ekim 2025 tarihi itibarıyla 7.571 bağlantı listelenmektedir (permacultureglobal.org). Permakültür projeleri, uygulamanın gerçekleştirildiği ve eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü, aynı zamanda çeşitli ek etkinliklerin sunulduğu çiftlikler veya ekoköylerden oluşmaktadır. Bu girişimlerin bir bölümü konaklama hizmeti sağlayarak turistik işlev üstlenmekte, bir kısmı ise gönüllü organizasyonları aracılığıyla gelen bireyleri kabul etmektedir. Dolayısıyla, bu girişimler sürdürülebilir turizme katkı sunmaları ve çevreye duyarlı bireyler için cazip bir tatil seçeneği sunmaları bakımından önem arz etmektedir (Tatar & Olay, 2015).

Türkiye'de permakültürün ilk izleri 1980'li yıllara dek uzanmaktadır. Bu dönemde, bazı öncüler permakültür ilkelerini kendi bahçelerinde uygulamaya başlamıştır. Permakültüre olan ilgi 1990'lı yıllarda artmış, çeşitli kurslar ve atölyeler düzenlenmeye başlanmıştır. 2000'li yıllarda permakültür Türkiye'de daha da yaygınlaşmış, permakültür ilkelerini uygulayan birçok çiftlik ve ekoköy kurulmuştur. Permakültür eğitimleri ve atölyeleri de daha düzenli hale gelmiştir. Türkiye'de de permakültür uygulamaları son yıllarda artış göstermekte, permakültür toplulukları ve projeleri giderek yaygınlaşmakta, bloglar, sosyal medya ve diğer platformlar üzerinden organize olmaktadır. Özellikle Marmara, Akdeniz ve Ege bölgelerinde çeşitli permakültür çiftlikleri ve eğitim merkezleri kurulmuştur (PRITR, 2025). Permaculture Global'de, 1 Ekim 2025 tarihi itibarıyla 34 proje listelenmiştir (permacultureglobal.org). Belentepe, Kızıltepe, Permakamp, Zentinliboğaz, Bayramiç, Gelemer, Marmariç en bilinen permakültür projeleridir. Türkiye'de de dünya genelinde olduğu gibi, çiftliklerde Permakültüre Giriş, Uygulamalı Tasarım, Permakültür Bahçeciliği, Kompostlama, Permakültür Eğitimliği ve uluslararası geçerlilikte Permakültür Tasarım Sertifikası (PDC-Permaculture Design Certificate) gibi eğitimler verilmektedir.

Agroekoloji

Bitkisel üretimin ve hayvancılığın ekoloji biliminin ilkeleriyle anlaşılması ve bu bilgiyle uygulanması olarak tanımlanan "Agroekoloji", kavramsal olarak ilk kez 1928 yılında Basil Bensin tarafından kullanılmıştır. Ancak agroekolojinin pratiğe dökülmesi 1980'li yıllarda endüstriyel tarıma alternatif çözümler araştırılırken olmuştur.

Bilimsel literatürde agroekoloji kavramı farklı bağlamlarda kullanılmakta olup, kimi zaman belirli tarımsal uygulamaları, kimi zaman ise toplumsal bir hareketi ifade etmektedir. Wezel vd. (2009), agroekolojiyi üç temel boyutta tanımlamaktadır: birincisi, ekolojik süreçlerin tarımsal sistemlere uygulanmasını inceleyen bir bilimsel disiplin olarak; ikincisi, sürdürülebilir ve doğa dostu üretim yöntemlerini kapsayan bir uygulama alanı olarak; üçüncüsü ise gıda egemenliği, sosyal adalet ve kırsal kalkınma gibi ilkeleri temel alan bir sosyal hareket olarak. Permakültür, agroekoloji disipliniyle; ekoloji ile tarımsal üretimin kesişimine odaklanma, agroekolojik dönüşüme yönelik normatif bir yönelim ve büyük ölçüde arazi kullanıcılarından oluşan halk hareketleriyle ilişki kurma

bakımından ortak özellikler taşımaktadır. Permakültür literatüründe yer alan ilke ve temalar, büyük ölçüde agroekoloji literatüründekileri tamamlamakta, kimi zaman da onlara yararlı bir genişleme sağlamaktadır. Permakültür yaklaşımı, agroekosistem tasarımı ve uygulamasında, çok yıllık ürün türlerinin değeri ve potansiyeli, polikültür, entegre su yönetimi ve agroekosistem konfigürasyonunun önemi üzerine özgün bir bakış açısı ve vurgu sunmaktadır (Ferguson & Lovell, 2014). Bazı yazarlar, permakültürü agroekolojinin en yaygın uygulaması olarak görürken; farklı kültürel ve ekolojik koşullara uyarlanabilen sürdürülebilir sistemlerin tasarımını sağlayabilen etik bir çerçeve sunduğunu da vurgulamaktadır (Hathaway, 2016).

Sürdürülebilir Turizm Kavramı

Sürdürülebilirlik, “bir ekosistemin, toplumun veya herhangi bir sistemin işleyişini, kaynaklarını aşırı tüketmeden, bozulmadan ve kesintisiz biçimde sürdürebilme yetkinliği” olarak tanımlanabilir. Proaktif ve aktif bir yaklaşım olan bu kavram, ekonomi, işletmecilik, mimarlık ve tarım gibi birçok disiplinde kullanılır. Temel amacı, insanın geleceğini merkeze alarak kullanılan alanlardaki kaynakların korunmasını sağlamaktır (Sarıkaya & Zişan, 2007; Kaypak, 2010). Sürdürülebilirlik genellikle ekonomik kavramlarla beraber ele alınmakta ve çoğu zaman sürdürülebilir kalkınmayla eş anlamlı olarak görülmektedir. Sürdürülebilir kalkınma kavramının ortaya atılmasından bu yana, sosyal, ekonomik ve ekolojik olmak üzere üç temel boyuta odaklanılmakta ve bu boyutların birbirleriyle uyum içinde olması gerektiği vurgulanmaktadır (Hoşcan, 2020). Özellikle denetimsiz ve plansız turizm faaliyetlerinin, destinasyonların sosyal, ekonomik ve ekolojik kaynakları üzerindeki olumsuz etkilerinin fark edilmesi ve bu durumun turizmin geleceği için tehdit olarak görülmeye başlanmasıyla, sürdürülebilirlik anlayışı turizme de yansımış ve "sürdürülebilir turizm" kavramı ortaya çıkmıştır (Youell & Wornell, 2005; Leung, Marion, & Farrell, 2008; Hoşcan, 2020; Tosun, 2001). Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO-The World Tourism Organization) sürdürülebilir turizmi, “hem şimdiki hem de gelecekteki sosyal, ekonomik ve ekolojik etkileri göz önünde bulunduran ve turizm paydaşlarının gereksinimlerini karşılayan bir turizm türü” olarak tanımlamaktadır (UNWTO, 2015). Bu yaklaşım, turizmin tüm türlerine uygulanabilir olmakla birlikte, özellikle yayla turizmi, kırsal turizm, ekoturizm ve agroturizm gibi alternatif turizm türlerinde etkili bir rol oynamaktadır (Tosun, 2001; Leung, Marion, & Farrell, 2008).

Özellikle temel ekonomik dinamiği tarım olan, biyoçeşitlilik açısından zengin ve ekolojik olarak hassas destinasyonlar, turizmden daha fazla pay alma eğilimindedir (Hoşcan, 2020). Turizmin gelişimiyle birlikte bu destinasyonlarda konvansiyonel tarımda da belirli bir gelişme gözlemlenmektedir. Ancak zamanla, tarımla geçimini sağlayan yerel halk, ekonomik yapının bozulması sonucu verimli tarım alanlarını turizm faaliyetlerine bırakmaya başlamıştır (Çıkmın, Çeken, & Uçar, 2009). Turizm ve tarımın, birbirinin önüne geçmeden, birbirini bütünleyecek biçimde yapılandırılması, turizm destinasyondaki sosyoekonomik yapıyı bozmadan ve değiştirmeden sürdürülmesi “turizm ekinoksu” olarak adlandırılmaktadır. Ekinoks, gündüz ve gece süresinin eşit olduğu yılın iki gününü tanımlayan terim olarak tarım ve turizm gibi eşit odaklı yapılanmaları önemle vurgulamaktadır (Arıkan & Ünsever, 2014).

Her ne kadar sürdürülebilir turizm ilkelerine uyulsa da sonuçta turizm endüstrisinde ulaştırma, seyahat, konaklama, yeme içme ve rekreasyon işletmeleri çoğunlukla birer ticari işletmedir ve “kâr” amacıyla faaliyet göstermektedir. Sürdürülebilirlik, özellikle turistik tüketim alışkanlıklarında da değişimler ortaya çıkarmaktadır. Tüketiciler, satın alma karar süreçlerinde kalite ve fiyat gibi geleneksel faktörlerden etkilenmekle ancak farklı

motivasyonlarla giderek artan bir oranda sürdürülebilir ve yeşil ürünlere de yönelmektedir (Think360, 2014). Çevre dostu tüketim, yeşil tüketim, etik tüketim ve ekolojik yurttaşlık gibi yakın kavramların kökenleri geçmişe dayanmakla birlikte, günümüzde sürdürülebilirlik anlayışıyla bütünleşmiştir. Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF -World Wide Fund for Nature) ayrıca aktivist Yeşil Barış (Greenpeace) gibi çevre örgütlerinin artması da çevre konusundaki kaygıların durumunu göstermektedir. Gerçekten de endüstrileşmiş dünya yurttaşlarının %85'inin çevre sorunlarının öncelikli olarak tüm insanlığı ilgilendirdiğine inandıkları öngörülmektedir (Wearing & Neil, 2009). Kirlilik, toprak kaybı ve ormansızlaşma konusunda bilinçlenme karşısında turizm ve seyahat pazarının gittikçe daha "yeşil" bir duruma geldiği kuşkusuzdur. Tarımsal kaynaklar birer alansal varlık olarak görülüp sürdürülebilirlik ilkesiyle turistik amaçlarla da kullanılmaya başlanmıştır. Doğal ve kültürel çevresi bozulmamış kırsal alanlarda yapılabilecek çiftlik turizmi, yayla turizmi, agroturizm, kuş gözlemciliği, dağcı-lık, akarsu turizmi, macera turizmi, ekoturizm gibi alternatif turizm türlerinin popülerleşmesinde etkili bir rol oynamıştır (Tatar & Olay, 2015; Wezel & Jauneau, 2011). Burada permakültür de yalnızca bir agroekolojik bir kavram olarak değil, doğayla uyumlu turizm deneyimi için bir uygulama olarak önem kazanmıştır.

Materyal ve Yöntem

Araştırmanın Amacı

Literatürde, permaturizmin sürdürülebilir turizme katkılarına ilişkin sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Özellikle Bolu gibi ekolojik açıdan zengin, ancak ekonomik kalkınma açısından çeşitli sorunlar yaşayan bölgelerde permaturizm uygulamalarının potansiyeli henüz yeterince araştırılmamıştır. Bu çalışma, Bolu'nun sürdürülebilir turizm potansiyeli doğrultusunda permaturizmin uygulanabilirliğini agroekolojik bölgelere entegrasyonunu değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Araştırma Tasarımı

Bu çalışma, nitel araştırma paradigması çerçevesinde kurgulanmış ve yürütülmüştür. Nitel araştırmalar, araştırma konularını derinlemesine incelemeye ve olgulara ilişkin anlamlı bilgiler elde etmeye olanak tanımaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2011). Çalışmada kalitatif araştırma yöntemlerinden literatür taraması ve doğrudan gözlem yöntemleri bir arada kullanılmıştır.

Çalışmanın teorik çerçevesini oluşturmak amacıyla ulusal ve uluslararası literatürde sürdürülebilir turizm ve permaturizm konularındaki bilimsel araştırmalar, kitaplar, akademik makaleler ve raporlar incelenmiştir. Literatür taramasının ardından Bolu'nun kırsal alanlarında ekolojik yapıyı (doğal kaynaklar, tarımsal faaliyetler ve ormanlık alanlar), mevcut alansal varlıkları (kırsal turizm faaliyetlerinin güncel durumu ve kaynak çeşitliliği) ile iklimsel ve çevresel özelliklerini yerinde incelemek için saha gözlemleri gerçekleştirilmiştir. Bu gözlemler sırasında yapılan fotoğraf çekimleri ve tutulan saha notları, elde edilen verilerin desteklenmesi amacıyla kullanılmıştır.

Bu çalışmada veriler, betimsel analiz yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Betimsel analiz, nitel verilerin önceden belirlenmiş bir çerçevede düzenlenmesini, bulguların tanımlanmasını ve yorumlanmasını içeren bir yöntemdir (Yıldırım & Şimşek, 2011). Bu yaklaşım, verilerin belirli tema ve kategoriler altında sınıflandırılarak daha anlamlı biçimde yorumlanmasına olanak tanımaktadır. Literatür taraması ve saha gözlemleriyle elde edilen bulgular, permaturizmin Bolu'da uygulanabilirliğini değerlendirmek için yapılandırılmıştır. Araştırmanın sınırlılıkları arasında:

- Veri toplama sürecinde yalnızca literatür taraması ve gözlem yöntemlerinin kullanılmış olması,
- Permaturizm çok yeni bir kavram olduğu için görüşme ve anket gibi veri toplama tekniklerinin tercih edilmemesi,
- Permaturizm konusunda yerel verilerin sınırlı olması yer almaktadır.

Bu sınırlılıklar, çalışmanın genel bulgularını etkilemese de gelecekteki araştırmalar için daha geniş katılımlı yöntemlerin kullanılmasını gerekli kılmaktadır.

Çalışma Alanı

Bu çalışmada Bolu'nun kırsal alanlarında sürdürülebilir turizm kapsamında permaturizmin uygulanabilirliğine odaklanılmıştır. Bolu, zengin doğal kaynakları, geniş orman alanları ve tarımsal yapısı ile permakültür temelli turizm uygulamalarına elverişli olduğu için seçilmiştir.

Coğrafi Konum

Bolu, Türkiye'nin kuzeyinde Batı Karadeniz Bölümü'nde, küçük bir kısmı Marmara sınırlarına giren 8.323 km²'lik bir ildir.

Şekil 1. Bolu Haritası ve Bolu'nun Türkiye'deki Konumu

Kaynak: T. C. Bolu Valiliği, 2024

Türkiye yüzölçümünün %1,06'sını kaplamaktadır. Doğuda Çankırı, batıda Sakarya ve Düzce, kuzeyde Zonguldak, güneyde Ankara, kuzeydoğuda Karabük, güneybatıda ise Bilecik ve Eskişehir illeriyle çevrilidir. İl merkezine göre doğuda Dörtdivan, Yeniçağa ve Gerede; kuzeydoğuda Mengen; güneyde Seben ve Kırısıcık; güneybatıda Göynük ve Mudurnu ilçeleri yer almaktadır (Bkz. Şekil 1).

Abiyotik Özellikler

Bolu'nun yer aldığı Batı Karadeniz Bölümünün en belirgin özelliği dağlık yapısıdır. Orojenez ve epirojenez süreçleriyle Karadeniz kıyısına paralel sıradağlar ve tektonik oluklar oluşmuştur (Özçağlar, 2015). Yüzölçümünün %56'sı dağlarla kaplı olan Bolu'da, yükselti kuzeyden güneye ve doğru batıdan doğuya artmaktadır. Bu dağlar arasında en yüksek noktaları Çele Doruğu (1980 m) ve Naldöken Tepesi (1911 m) oluşturmaktadır. Akarsuların

oluşturduğu aşındırma etkisiyle dağ kuşakları parçalanmış ve Düzce, Bolu, Gerede gibi tektonik oluklarda genişleyip daralan vadiler ile ovalar ortaya çıkmıştır (Türker & Çetinkaya, 2010). Bolu’da, ilin toplam yüzölçümünün %8’ini kaplayan başlıca ovalar Bolu, Gerede, Mudurnu ve Yeniçağa’dır. Bunun yanı sıra il genelinde 300’ü aşkın yaylanın varlığı dikkat çekmektedir (Kaya, 2019; Bolu Tarım Master Planı, 2003).

İlde Sakarya ve Filyos havzalarına ait çok sayıda akarsu bulunmaktadır (Büyüksu, Gerede, Mudurnu Çayı vb.). Doğal göller arasında Abant, Yeniçağa, Çubuk, Sünnet ve Sülüklügöl sayılabilir. Ayrıca baraj ve göletler rekreasyonel kullanım ve sulama işlevi görmektedir. Termal kaynaklar sağlık turizmine katkı sunmaktadır (Bolu Tarım Master Planı, 2003).

Kuzeyde Batı Karadeniz, güneyde İç Anadolu iklimi, arada ise geçiş özellikleri görülür. Yıllık ortalama sıcaklık 10,4 °C, yağış miktarı 549,5 mm’dir. Yükseklik farklılıkları tarımsal çeşitliliği artırmaktadır (Bolu Tarım Master Planı, 2003).

Tablo 1. Bolu’da arazilerin kullanım biçimlerine göre dağılımı (2024)

Kullanım biçimi	Alan	Oran (%)
Tarım alanı	118.130	14,19
Orman ve Fundalık	532.000	63,91
Çayır ve Mera	34.551	04,15
Tarım dışı	147.658	17,74
Toplam alan	832.339	100,00

Kaynak: Bolu İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2025

Bolu’nun 832.339 ha alanının %14’ü tarım, %64’ü orman-fundalık, %4’ü çayır-mera, %18’i tarım dışı arazidir. Sulanabilir alanların %30’u aktif kullanılmaktadır (Bkz. Tablo 1).

Korunan Alanlar

Bolu, doğal ve kültürel kaynakların korunması, biyoçeşitliliğin desteklenmesi, kırsal kalkınmaya katkı sağlanması ve turizm ile rekreasyon etkinliklerine olanak sunması gibi işlevleri olan korunan alanlar yönünden de oldukça zengindir. İlde 2 milli park, 3 tabiatı koruma alanı, 10 tabiat parkı, 7 doğal sit alanı, 2 önemli sulak alan, 3 yaban hayatı geliştirme sahası, 23 devlet avlağı bulunmaktadır. İl alanının %8,29’unu kapsayan korunan alanların toplamı 68.636 ha’dır. Korunan alanlar dışında, merkez ilçenin 10 km güneyinde, Mudurnu yolu üzerindeki Çepni Köyü’nde yer alan ve "Bolu’nun Pamukkalesi" olarak görülen Akkaya Travertenleri, korunması gereken önemli bir jeolojik mirastır (Bolu İli 2023 Yılı Çevre Durum Raporu, 2024).

Biyotik Özellikler

Bolu’nun iklim ve yükselti çeşitliliği, dikkate değer bir floristik zenginlik yaratmaktadır. Bölgede 89 familya, 363 cins ve 771 tür saptanmış olup, “Abant çiğdemi” ve “Abant yıldızı” gibi endemik türler yalnızca bu il sınırları içinde yayılış göstermektedir. Bolu yüzölçümünün 63,91’ini kapsayan orman alanları toplam 531.802 ha’dır. Bu alanın %77’si (409.893 ha) verimli orman, %23’ü (121.909 ha) bozuk ormandan oluşmaktadır. Orman alanlarının %31’i Köknar, %27’si sarıçam, %23’ü karaçam, %14’ü kayın, %1’i kızılçam, %1’i meşe ve kalan %1’ide diğer yapraklı ağaçlardan oluşmaktadır (Bolu İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2025).

Karadeniz iklimi etkisiyle yağışların yıl geneline yayılması, biyoçeşitliliği dolayısıyla floristik yapıyı ve doğa mantarlarının oluşumunu desteklemektedir. Mantarlar doğada %80-90 nem ve 15-20 °C 15-20 derece sıcaklık

periyodunda çıkmakta, Bolunun iklimi de bu koşulları karşılamaktadır (Karagöz, vd., 2010; Döker, 2013; Bolu Tarım Master Planı, 2003; Tunçkol, 2017).

Bolu, sucul ve kara ekosistemleriyle zengin bir fauna barındırmakta, göllerde alabalık, sazan, yengeç; sulak alanlarda ördek, kaz, karabatak; ormanlarda geyik, karaca, ayı ve vaşak görülmektedir. Ayrıca yırtıcı kuşlar ve küçük memeliler çeşitliliği artırmaktadır (Bolu Tarım Master Planı, 2003).

Agroekolojik Alt Bölgeler

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) çalışmalarında kullanılan agroekolojik bölgelendirme yaklaşımı, topografya, toprak özellikleri, arazi kullanımı ve iklimsel faktörlerin kombinasyonuna göre bölgelerin tanımlanmasına dayanmaktadır. Bu bölgelendirme, verimliliği artırmada tarımsal üretimde kullanılacak alanları belirlemek tanımak için en yararlı araçlardan biri olmuştur. Bu bağlamda, çevresel özellikler, iklim, toprak yapısı ve potansiyel tarımsal verim dikkate alınarak bir coğrafi birimin arazisi alt bölgelere ayrılmaktadır. Bolu İl Tarım Müdürlüğü'nce yapılan çalışmaya göre (2003) il, iklim özelliklerinin yanı sıra toprak yapısı, bitki örtüsü ve tarımsal üretim durumu dikkate alınarak 4 agroekolojik alt bölgeye ayrılmıştır (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Bolu'nun agroekolojik alt bölgeleri

Bölgeler	İlçeler	Şubat Ort. Sıcaklık (°C)	Temmuz Ort. Sıcaklık (°C)	Yıllık Ort. Sıcaklık (°C)	Yağış (mm)	Son Zirai Don Tarihi
1. Alt Bölge	Merkez	1,7	19,8	10,3	607,5	26 Nisan
	Mengen					
	Yeniçağa					
2. Alt Bölge	Gerede	-1,0	16,7	7,6	662,5	27 Nisan
	Dörtdivan					
3. Alt Bölge	Seben	2,2	21,6	11,2	444,0	11 Nisan
	Kıbrısçık					
4. Alt Bölge	Göynük	2,5	19,7	10,6	617,4	5 Nisan
	Mudurnu					

Kaynak: Bolu İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2024

Bolu'nun ilçelerinin agroekolojik alt bölgelere dağılımında, Mudurnu ilçesi iklim özellikleri açısından 1. alt bölgede yer alsa da, Göynük ilçesiyle benzer tarımsal üretim deseni ve toprak yapısından dolayı 4. alt bölge içinde değerlendirilmektedir.

Sosyoekonomik Yapı

Bolu, nüfus yoğunluğu açısından değerlendirildiğinde Türkiye'de kısmen yoğun nüfusu olan illerden birisidir. İl genel nüfusu 2024 yılı sonu itibariyle Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre 326.409 olup, kentsel nüfus 247.209, kırsal nüfus 79.200'dür. İlde yıllık nüfus artış hızı %0,50, yıllık kentsel nüfus artış hızı %10,17 ve yıllık kırsal nüfus artış hızı %-10,31 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2025). İlin merkez ilçesi dışında 8 ilçesi; Merkez, Mudurnu ve Mengen ilçelerinde olmak üzere 3 beldesi, 93 mahallesi ve 487 köyü vardır.

Bolu'nun, toplam Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH) içinde 2023 yılında %0,02 gibi küçük bir payı vardır. Kişi başına düşen GSYİH 13.914 ABD dolarıdır (TÜİK, 2024). Genel ekonomik görünüm olarak il ekonomisinin %13'ünü tarım, %33'ünü endüstri ve %54'ünü ise hizmetler sektöründen oluşturmaktadır. İlde, turizm, mobilya, deri ürünleri, kanatlı hayvancılık ve elektrikli makina-teçhizat imalatı sektörleri için, hammaddeye ve pazara yakınlık,

vergi ve ücret politikaları ile nitelikli işgücü arzı, kümelenme nedeniyle tedarik zincirinde rekabet konularında uygun bir yatırım ortamı bulunmaktadır (MARKA, 2018; Bolu Ticaret İl Müdürlüğü, 2024).

Endüstrisi büyük ölçüde KOBİ'lerden oluşmakta ve Merkez ilçede yoğunlaşmaktadır. Seben, Dörtdivan, Kıbrısçık ve Göynük ilçelerinde birkaç istisna dışında ciddi anlamda endüstri tesisi bulunmamaktadır ve bu ilçelerin temel ekonomik dinamiği tarım ve hayvancılıktır. Deri endüstrisinin yoğunlaştığı Gerede ilçesi, Türkiye deri üretiminin yaklaşık %40'ını karşılamaktadır. Mudurnu ilçesinde sunta, gıda (helva) ve tavukçuluk tesisleri vardır. Mengen ilçesinin endüstrisi ise genelde orman ürünlerine dayanmaktadır. Yeniçağa ilçe ekonomisinin önemli bir bölümünü uluslararası ve yurt içi taşımacılık oluşturmaktadır (Bolu Ticaret İl Müdürlüğü, 2024).

Bolu İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden edinilen bilgiye göre (2025) çiftçi kayıt sisteminde kayıtlı 10.742 çiftçi bulunmaktadır. Ürün desenini:

- Tarla bitkileri üretiminde; buğday, patates, arpa, çavdar ve yulaf,
- Sebze üretiminde; domates, marul, lahana, ıspanak ve pırasa,
- Meyve üretiminde; elma ve armut başta olmak üzere kestane, ceviz, ayva ve üzüm,
- Yem bitkilerinde; silajlık mısır, yonca, korunga, fiğ ve yulaf oluşturur.

Bitkisel üretimde ürün deseni çok çeşitlik göstermeyen Türkiye'nin kanatlı hayvan üretiminin yaklaşık %30'unun gerçekleştiği ilde, tarımsal faaliyetlerin önemli bir bölümünü hayvancılık oluşturmaktadır. Kanatlı hayvan sektöründe etlik (broiler) tavukçuluğun %23'ünün gerçekleştirmesi, il ekonomisinin katma değeri düşük olan tarım ağırlıklı görünmesine neden olmaktadır. Diğer hayvancılık faaliyetleri büyükbaş, küçükbaş, arıcılık, su ürünleri aile tipi işletmelerde yürütülmektedir. Mudurnu ve Göynük ilçelerinde kanatlı hayvan sektörünün gelişmişliği kırsal alanlardan göçü önleyen bir faktör olmuştur. İlde kanatlı hayvan sektörüne yönelik 11 yem fabrikası, 9 kuluçkahane, 7 kesimhane faaliyet göstermektedir. İl genelinde, 1.831 etlik tavuk kümesi, 160 adet sofralık yumurta kümesi, 264 etlik hindi kümesi, 121 bin büyükbaş hayvan, 119 bin küçükbaş hayvan, 34 adet alabalık işletmesi ve 21.913 arılı kovan, bulunmaktadır (Bolu İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2025).

Türkiye'deki Orman Yönetim Konseyi (FSC-Forest Stewardship Council) sertifikalı ilk orman alanı ildedir. Bolu Orman Bölge Müdürlüğü'ne bağlı Bolu, Seben, Gerede ve Aladağ Orman İşletme Müdürlükleri, ilk defa 2014 yılında FSC sertifikası almıştır.

Tablo 3. Bolu'nun coğrafi işaretli ürünleri

İlçe	Ürün Adı	Ürün Türü
Kıbrısçık	Kıbrısçık Pirinci	Tahıl
Merkez	Bolu Keşi	Süt ürünü
Merkez	Fındık Şekeri	Şekerleme
Merkez	Patatesli Ekmek	Ekmek / Hamur işi
Merkez	Manda Kaymak	Süt ürünü
Merkez	Sarı Patatesi	Sebze
Merkez	Kabaklı Gözlemesi	Hamur işi / Yöresel yemek
Göynük	Göynük Uğut Tatlısı	Tatlı
Merkez / Dağlık alan	Dağ Fındığı	Kuruyemiş / Doğal ürün
Merkez / Ormanlar	Kanlıca Mantarı	Mantar
Merkez	Kara Kabağı	Sebze

Tablo 3. Bolu'nun coğrafi işaretli ürünleri (devamı)

Gerede	Gerede Şak Şak Helvası	Tatlı
Gerede	Gerede Keşi	Süt ürünü
Merkez	Kızılıcak Tarhanası	Tarhana / Fermente ürün
Göynük	Göynük Kabaklı Yufka Tatlısı	Tatlı
Göynük	Göynük Dik Börek / Oklava Tatlısı	Hamur işi / Tatlı
Göynük	Göynük Tokalı Örtmesi	El sanatı (tekstil)
Göynük	Göynük Bombay Fasulyesi	Bakliyat
Mudurnu	Mudurnu Basma Helvası	Tatlı
Mudurnu	Mudurnu Bal Kabaklı Gözlemesi	Hamur işi / Tatlı
Mudurnu	Mudurnu Kaşık Sapı	El sanatı (ahşap)
Merkez / Cıvırl	Cıvırl Fasulyesi	Bakliyat
Mengen	Mengen Höşmerimi	Tatlı / Sütü tatlı
Mengen	Mengen Kaldırık Dolması	Yöresel yemek
Mengen	Mengen Kedibatmazı	Yöresel tatlı
Mengen	Mengen Peyniri	Süt ürünü

Kaynak: Bolu TSO, 2025

Bolu'nun coğrafi işaretli ürünleri Göynük Tokalı Örtüleri dışında Tablo 3'te de görüldüğü gibi ekolojik ve tarımsal kültürün bir mirasıdır.

Bolu ilinde, GSYİH içinde büyük bir payı olmayan, linyit madenciliği ile kum, kil ve taş ocakçılığı gibi alt sektörlerde faaliyet gösteren işletmeler bulunmaktadır. İl genelindeki maden rezervleri arasında Mengen ve Göynük ilçelerinde çıkarılan linyit kömürüyle Seben ilçesindeki mermer yatakları öne çıkmaktadır. Göynük ilçesinde ise henüz değerlendirilmeyen, kömürden sonra en önemli enerji kaynaklarından biri olan bitümlü şistler bulunmaktadır (Bolu Ticaret İl Müdürlüğü, 2024).

Bulgular

Bir Turizm Destinasyonu Olarak Bolu

Bolu'nun, doğal güzellikleri, korunan alanları ve eski uygarlıklardan kalan kültür varlıkları gibi alansal varlıkları ile önemli bir turizm potansiyeli vardır. Bir destinasyon olarak ele alındığında İl, kış turizmi, yayla turizmi sağlık turizmi, inanç turizmi, av turizmi, spor turizmi, gençlik turizmi, kültür turizmi, ve etkinlik turizmi gibi birçok farklı turizm türüne uygun mikro destinasyonlarıyla öne çıkmaktadır.

Abant gölü ve çevresi 1930'lu yılların sonlarında ulusal kamuoyunca sınırlı da olsa tanınmaya başlanmış, başlangıçta devlet eliyle İsviçre'deki göller gibi işlevsel bir turizm alanına dönüştürülmeye çalışılmıştır (Kara, 2023). Türkiye'de Amasra ve Erdek'le birlikte iç turizmin başladığı ilk merkezlerden biri olan, 1999 yılına kadar Bolu'ya bağlı bir ilçe konumundaki Akçakoca, 1950'li yılların başlarında, çok kısa bir sürede, Ankara ve İstanbul'dan gelen ziyaretçilerce yoğun ilgi gören bir yazlık belde olmuştur (Okan, 1996). Ege ve Akdeniz kıyılarının mevsim koşulları açısından deniz turizmine daha elverişli olması, 1970'li yıllarda bu bölgelerin turizme açılması ve gerçekleştirilen ulaşım projeleri, Karadeniz Bölgesi'nin geri planda kalmasına neden olmuştur. Ayrıca hükümetlerin Ege ve Akdeniz bölgelerine yönelik teşvik politikaları, yeni turizm yatırımlarının yetersizliği ve mevcut turizm işletmelerinin profesyonelleşememesi, Batı Karadeniz kıyılarında ve dolayısıyla ilde turizmin gelişimini kısmen yavaşlatmıştır (Akbaba, 2012; Hoşcan, 2017). Hal böyleyken, 1988 yılında Tabiat Parkı olarak korumaya alınmış 2022 yılında Milli Park olmuş Abant Gölü çevresi ve 1965 yılında Milli Park olarak korumaya alınan Yedigöller çevresi, bitki zenginliği ve özellikle büyük bir açık hava rekreasyon potansiyelinden dolayı gününbirlikçiler için gözde mesire olmuştur.

Doğa temelli turizm, Türkiye’de en çok Batı Karadeniz’de özellikle de Bolu’da yoğunlaşmıştır. İlin, Türkiye’nin GSYİH’sinde önemli yeri olan Marmara Bölgesine komşu olması, ayrıca Ankara ve İstanbul metropollerine yakınlığı, Asya’yı Avrupa’ya, dolayısıyla Anadolu’yu Trakya’ya bağlayan Trans-Avrupa Kuzey-Güney Otoyolu (TEM) ile İstanbul’u Karadeniz’e bağlayan güzergâh üzerinde yer alması, ili diğer turizm bölgelerine göre daha avantajlı bir konuma getirmiştir (Hoşcan, 2017).

Bolu’nun kaplıca turizmine uygun jeotermal kaynaklarıyla da zengin potansiyeli vardır. İl genelinde yapılan araştırmalarla Merkez ilçesinde, Gerede, Mudurnu, Göynük ve Seben ilçelerinde farklı nitelikte jeotermal alanlar belirlenmiş, daha çok geleneksel kaplıca tesisleri yerine 2010’lu yıllardan sonra başta Mudurnu ve Merkez ilçede modern termal tesis yatırımları yapılmıştır. Kartalkaya’da 1977 yılında başlatılan kış turizmi yatırımları, ilde turizmin gelişmesine katkıda bulunmuş ve aynı zamanda turizmin önemli ölçüde dört mevsime yayılmasını sağlamıştır. Bakanlar Kurulu kararıyla 1993 yılında Karacasu Beldesi’nde 30 hektarlık alan Karacasu Termal Turizm Merkezi olarak ilan edilmiştir. Ardından 1997 yılında, kent merkezinin güneyinde, Termal, Kış Sporları ve Doğa Turizmi amaçlı kullanım için Bolu Köroğlu Dağı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi olarak belirlenmiştir. Bu gelişim bölgesi, Karacasu Termal Turizm Merkezi’nden başlayarak Bolu Merkez-Seben-Kıbrısçık-Dörtdivan ilçe sınırları içinde kalan; Aladağ Göleti, Seben Taşlıyayla Göleti ve kamp alanlarını da kapsayan toplam 51.450 ha’lık bölgedir (Hoşcan, 2017).

Türkiye Turizm Stratejisi 2023’te Bolu; İpekyolu Turizm Koridoru’nda, Bolu-Çankırı-Kastamonu Kış Turizm Aksı’nda ve Türkiye’de ekoturizmin geliştirileceği bölgelerden biri olan Batı Karadeniz de yer bulmuştur.

Bolu’ya olan turizm talebini daha iyi anlamak için, turistik ürünlerde yeni boyutların ortaya çıkmasını sağlayan “boş zamanları değerlendirme, rekreasyon, animasyon” gibi kavramların iyi anlaşılması gerekmektedir. Günümüzde, turizm kavramı yalnızca seyahat etme veya tatile çıkma gibi klasik işlevlerin ötesine geçerek kısmen farklılaşmıştır. Bu “klasik işlev dışına çıkış”, özellikle “yakın mesafe turizmi” kavramıyla açıklanabilir. Günübürlük, yarım günlük veya birkaç saatlik kısa süreli geziler bile turizm faaliyetleri kapsamında değerlendirilmektedir (Morgül, 2006). Batı Karadeniz’in ve özellikle Bolu’nun ziyaretçi profili incelendiğinde İstanbul ve Ankara’da yerleşik olanların çoğunlukta olduğu görülmekte; bu ziyaretçilerin çoğunluğunda, Bolu’ya ilişkin “günübürlük turizm destinasyonu” algısı olduğu gözlemlenmektedir (Hoşcan, 2020). İlin günübürlük turizm destinasyonu algısı ziyaretçilerde geceleme sayısını negatif yönde etkilemektedir. Dolayısıyla ortalama konaklama süresini uzatacak farklı turizm türlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Bolu, gerçek anlamıyla bir doğa turizmi çekim merkezi konumundadır. Hizmetler sektörü içerisinde en güçlü alanı turizm oluşturmaktadır; bu durum ise turizme yönelik ilginin ve yatırımların giderek artmasına zemin hazırlamaktadır.

Bolu’nun Permakültür Potansiyeli

TÜİK, Türkiye’de tarım işletmelerinin yani asgari geçimi sağlayacak işletme büyüklüğünü kuru tarımda en az 200 dekar (daa), sulu tarımda ise 100 daa hesaplamıştır. Ancak, Bolu’da bu büyüklüklerin altında birçok işletme bulunmaktadır. TÜİK’in Genel Tarım Sayımı verilerine göre, Türkiye genelinde işletme büyüklüğü 10 daa’dan az olanların oranı %15,9 iken, ilde bu oran %15,5’tir. Öte yandan, 100 daa’dan büyük işletmeler Türkiye’de %15 oranındayken, ilde yalnızca %4’tür. İlde işletmelerin %42’sinin arazileri 21-50 daa arasında olup, bu oran Türkiye

genelinde %32'dir. Arazilerin parçalı yapısı, fazla parça sayısı ve ortalama parça büyüklüğünün küçük olması, ildeki üretim verimliliğini olumsuz etkilemektedir. Türkiye'de işletme başına düşen ortalama tarım arazisi 68 daa iken, ilde bu oran 60 daa'dır. Türkiye genelinde olduğu gibi Bolu'da da tarımsal işletmelerin %98'i kendi arazilerini işlemektedir. İlde işletmelerin %33,28'i 1-5 parça, %15,76'sı 6-9 parça, %50,96'sı ise 10'dan fazla parçası vardır. Bu durum, ilde işletmelerin %50'sinden fazlasının çok parçalı arazilerinin olduğunu göstermektedir. Ancak, bu parçalı arazilerin çoğu nitelikli tarım arazisi değildir ve çok parçalılık ekonomik üretimi zorlaştırmaktadır (Bolu İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2025).

Türkiye'de 1950'li yıllardan sonra görülen hızlı nüfus artışı beraberinde kentlere doğru yoğun bir iç göç hareketini de başlatmıştır (Keleş, 1997). Batı Karadeniz'de, su kaynaklarının bolluğu ve arazi yapısının engebeli olması dağınık yerleşmeyi yaygınlaştırmıştır. Kırsal alanlar ormanlarla kaplı olduğu için, kendine özgü dağınık karakterde orman köyleri bulunmaktadır (Kuruoğlu, 2009). Orman köylerinde yaşanan sosyoekonomik değişim ve gelişim köylerin yer aldığı bölgeler ve havzalar özelinde farklılıklar göstermektedir. Batı Karadeniz'de olduğu gibi Bolu'da da arazi azlığına bağlı olarak ortaya çıkan toprak-insan dengesizliği, özellikle orman içi köy yerleşimlerinin ortak bir sorunu olmuştur. İldeki köylerin büyük bir kısmı dağınık yapıdadır ve orman köyü niteliği taşımaktadır. Bu köylerde yaşayan nüfus, tarım arazilerinin sınırlı olması nedeniyle geçimini ilkel düzeyde hayvancılık, çoğunlukla verimsiz olan tarım arazilerindeki faaliyetler ve ormancılık çalışmalarıyla sağlamaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak, orman köyleri hem iç hem de dış göç vermekte, sosyoekonomik açıdan yeterli bir gelişim gösterememektedir. İl, kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yaşanan hızlı göç sorunu ile karşı karşıyadır. Kırsal yerleşimlerde yaşayanların bir bölümü emeklilik sonrası köyelerine geri dönüp küçük çapta tarımsal üretimle ve ormancılıkla uğraşan kişilerden oluşmaktadır (BAKKA, 2011; Akesen, Ekizoğlu, & Yurdakul, 2002).

Kırsal alanlarda yaşayan nüfusun geçim kaynakları, düşük verimliliği olan tarım faaliyetleri, küçük ölçekli hayvancılık ve ormancılıkla sınırlıdır. Parçalı arazi yapısı, verim düşüklüğü ve göç gibi sorunlar kırsal kalkınmayı engellemektedir. İlde yakın bir gelecekte kırsal alanların bütünüyle işlevsiz kalmaması için tarıma dayalı endüstrilerle beraber, permatürizm uygulamaları bir çıkış yolu olabilir. Araştırma bulguları, Bolu'nun sürdürülebilir turizm perspektifinde permatürizm için yüksek bir potansiyeli olduğunu göstermektedir.

- Bolu'nun coğrafi konumunun İstanbul-Ankara arasında bulunması, ulaşım kolaylığı sağlayarak permakültür esaslı turizm için güçlü erişim olanakları sunmaktadır.
- Alandaki zengin yüzey ve yeraltı suları, ekolojik tarım ve su temelli turizm uygulamaları için sürdürülebilir bir altyapı sağlamaktadır. Tarım alanlarının verimli kullanımı ve erozyonla mücadele, permakültür uygulamalarıyla desteklenerek sürdürülebilir turizm için örnek projelere dönüştürülebilir.
- Geniş orman alanlarının varlığı ve tarım arazilerinin parçalı yapısı, doğal izolasyon alanlarının oluşmasını sağlamaktadır. Bu durum, permatürizm ve agrotürizm açısından önemli bir avantaj oluşturmaktadır. Orman köylerinde tarımsal üretimin sınırlı ve çoğunlukla geleneksel yöntemlerle sürdürüldüğü gözlenmektedir. Kullanım dışı kalmış arazilerin, permakültür çiftliklerine dönüştürülebilecek potansiyeli vardır. Ancak yerel halkın sürdürülebilir turizm ve permakültür konularındaki farkındalığının düşük olması, bu potansiyelin tam anlamıyla değerlendirilememesinin temel nedenlerinden biridir.
- Alandaki endemik ve yaygın bitki çeşitliliği, botanik turları ve doğa yürüyüşleri gibi doğa eğitimine dayalı turizm türleri için dikkate değer bir kaynak niteliğindedir. İklimsel uygunluk, farklı mantar türlerinin

gelişimine zemin hazırlayarak doğa temelli turizm faaliyetlerinin çeşitlenmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte, Bolu'nun kadim gastronomik kültürü, yenilebilir bitki türleri ve geleneksel etnobotanik bilgisi, turizmin özgün ve sürdürülebilir içeriklerle zenginleştirilmesine olanak sunmaktadır.

- Alandaki yaban hayatı zenginliği, ekoturizm ve doğa gözlemine dayalı turizm türleriyle permakültür yaklaşımını desteklemektedir.
- Alanın zengin floristik yapısı, arıcılık ürünlerinde fenolik (antioksidan özellikli bileşikler) ve flavonoid (renk ve tedavi edici özellik taşıyan bileşikler) yönden nitelikli olmasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, polifloral (çok çiçekli) bal üretiminin yanı sıra kestane ve ormangülü gibi türlere dayalı monofloral (tek çiçek) bal üretimi için de uygun koşullar sunmaktadır. Ayrıca, Bolu ormanlarındaki çam ağacı varlığı, yüksek nitelikli propolis üretimi için önemli bir potansiyel taşımaktadır.

Tartışma

Permakültür yaklaşımı yalnızca ekolojik üretim değil, aynı zamanda sosyal dayanışma, kırsal kalkınma ve turizm çeşitliliği açısından da önemli fırsatlar yaratmaktadır. Bulgular, literatürdeki önceki araştırmalarla karşılaştırıldığında önemli benzerlikler ve doğrulamalar içermektedir.

Ferguson ve Lovell (2014), permakültür çiftliklerinin doğal kaynakların korunmasına ve ekosistem dengesinin sağlanmasına katkı sunduğunu vurgulamaktadır. Bu bulgu, Bolu'nun orman varlığı, yaylaları ve su kaynaklarıyla birleştiğinde, ilin permakültür uygulamaları için ideal koşullar sunduğunu göstermektedir. Nitekim Bolu'nun, tarım ve turizm altyapısının kesiştiği bir bölge olarak ekolojik üretim modellerini turizm faaliyetleriyle bütünleştirmeye elverişli bir yapısı vardır. Ayrıca, Hoşcan & Zenginbal'ın (2020) Bolu'da yenilebilir bitkiler ve etnobotanik kültürüne ilişkin bulguları, Lara, Espinosa ve Vila'nın (2018) doğa bilinci kazandırıcı permaturizm işleviyle paralellik göstermektedir. Bu da Bolu'nun ekolojik altyapısının yalnızca üretim değil, aynı zamanda turizm temelli eğitim ve deneyim programlarına da uygun olduğunu kanıtlamaktadır.

Mollison (2011), permakültürün düşük verimli arazileri tarımsal üretim ve turizm etkinlikleriyle canlandırabileceğini vurgulamaktadır. Agroekolojik bölgelerin sürdürülebilir turizm formu olarak permaturizme entegrasyonu sağlanarak, tarımsal üretim çeşitlenirken kırsal alanlarda ekonomik canlılık da desteklenecektir (Moore vd., 2018). Bolu'nun özellikle Kıbrısçık gibi verimlilik düzeyi düşük tarım alanları olan ilçelerinde uygulanacak permaturizm projeleri, bu ilçeleri hem üretim hem de turizm yönünden çekici duruma getirebilir.

Lara, Espinosa ve Vila (2018), permaturizmin turistlere doğa bilinci kazandırarak sürdürülebilir turizmin amaçlarına hizmet ettiğini ortaya koymaktadır. Bolu'nun mevcut turizm altyapısı, yaylaları, gölleri ve milli parkları ile permakültür eğitimleri ve doğa odaklı etkinliklerin entegre edilmesine uygun bir çerçeve sunmaktadır. Bu tür uygulamalar, hem turistlerin ekolojik farkındalık kazanmasını hem de yerel halkın yeni ekonomik fırsatlar elde etmesini sağlayacaktır.

Hemenway (2018) ise permakültürü, topluluk temelli sürdürülebilir kalkınma için etkili bir araç olarak değerlendirmektedir. Bolu'da gerçekleştirilecek permakültür eğitim programları, kadınlar ve gençlerin aktif katılımı sayesinde sosyal sermayeyi güçlendirecek; kırsal bölgelerde ekonomik refah artarken ekolojik sürdürülebilirlik de sağlanacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, Bolu'da permakültür temelli turizm faaliyetlerinin geliştirilmesinin sürdürülebilir turizm bağlamında stratejik bir potansiyel sunduğunu ortaya koymuştur. Elde edilen bulgular, permakültürün agroekolojik alt bölgelere entegrasyonu ile hem doğal kaynakların korunabileceğini hem de kırsal kalkınmanın desteklenebileceğini göstermektedir. Özellikle düşük verimliliği olan tarım alanlarının turizm ve rekreasyon amaçlı değerlendirilmesi, kırsal bölgelerde istihdam yaratacak, göçü azaltacak ve ekonomik çeşitliliği artıracaktır.

Permatürizm uygulamaları, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel boyutlarda da önemli katkılar sunacaktır. Yerel halkın bilgi ve beceriyle sürece dahil edilmesi, toplumsal dayanışmayı güçlendirecek; iyi tarım uygulamalarıyla üretim verimliliği artarken, çevre bilinci ve ekolojik farkındalık da yükselecektir. Ayrıca, ziyaretçilerle kurulacak kültürel etkileşim, bölgenin özgün değerlerinin korunmasına ve tanıtılmasına katkıda bulunacaktır.

Sonuç olarak, permaturizmin Bolu'nun turizm çeşitliliğini artırmada, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada ve uluslararası ölçekte örnek bir destinasyon kimliği kazandırmada kritik bir rol oynayacağı söylenebilir. Çocuklarının doğayla bütünleşmiş bir ortamda tatil yapmasını arzu eden aileler ile üniversite öğrencileri, permaturizmin öncelikli hedef kitlesi olarak değerlendirilebilir. Bolu'da permaturizmin gelişimine yönelik öneriler aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir:

- Permakültür çiftliklerinin kurulması ve desteklenmesi;
 - Tarıma elverişsiz ve düşük verimli arazilerde permakültür çiftlikleri oluşturulmalı, bu çiftlikler kırsal turizm faaliyetlerine entegre edilmelidir.
 - Çiftliklerde organik tarım uygulamaları, ekolojik eğitimler ve doğa etkinlikleri düzenlenerek ziyaretçilere deneyim odaklı turizm olanakları sunulmalıdır.
 - Orman köylerinin karakteriyle uyumlu ormancılık temalı faaliyetler geliştirilmelidir.
 - Bitkisel üretim kalitesini artırmaya yönelik ekolojik arıcılık uygulamaları yaygınlaştırılmalı; bu sayede çevre, tarım ve orman ürünlerinin korunmasına katkı sağlanmalıdır.
 - Doğada bitki toplama etkinliklerinin yanı sıra doğal ilaç üretimi, yabani yiyeceklerin hazırlanması, halat yapımı, doğal boyalar ve bitki çoğaltma gibi alanlarda etnobotanik atölyeleri organize edilmelidir.
 - Göynük bombay fasulyesi veya kıbrısçık pirinci gibi coğrafi işaretli ürünlerin tanıtımına ve pazarlanmasına olanak sağlayacak sergileme ortamları hazırlanmalıdır.
- Yerel halkın eğitimi ve katılımı;
 - Halk eğitim merkezleri aracılığıyla permakültür tasarım sertifikası (pdc), organik tarım, etnobotanik ve ekolojik turizm konularında eğitim programları düzenlenmelidir.
 - Permakültürün faydaları ve sürdürülebilirlik açısından önemi hakkında farkındalık kampanyaları organize edilmelidir.
 - Kadınlar ve gençlerin permakültür etkinliklerine aktif katılımı teşvik edilmelidir.
- Turizm ve tarım arasındaki dengenin sağlanması;

- Verimli tarım arazilerinin korunması önceliklendirilerek, turizm faaliyetleri tarıma elverişli olmayan alanlarda planlanmalıdır.

- Tarım ve turizmin karşılıklı olarak birbirini desteklemesini amaçlayan “turizm ekinoksu” anlayışı benimsenmelidir.

- Ekoturizm altyapısının geliştirilmesi;

- Bolu’daki ekoturizm altyapısı, permakültür temelli eğitim merkezleri ile zenginleştirilmelidir.

- Permakültür çiftlikleri ile çevre dostu konaklama tesisleri arasında iş birlikleri kurulmalıdır.

- Abant Gölü Milli Parkı, Yedigöller Milli Parkı, Gölcük Tabiat Parkı ve Aladağ Yaylaları gibi popüler destinasyonlarda permakültür temalı etkinlikler ve eğitim programları düzenlenmelidir.

- Sürdürülebilir politikalar ve finansal destekler;

- Sürdürülebilir turizm politikaları kapsamında permakültür projelerine öncelik verilmelidir.

- Üniversiteler, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları arasında iş birliği sağlanarak permaturizmi destekleyici stratejik planlar geliştirilmelidir.

- Teşvikler ve hibe programları yoluyla yatırımcıların ilgisi artırılmalı ve projelerin sürdürülebilirliği güvence altına alınmalıdır.

Bolu’nun farklı agroekolojik alt bölgeleri, coğrafi ve sosyoekonomik özellikleri itibarıyla farklı tematik permakültür uygulamaları için elverişlidir. Permaturizmin Bolu’nun agroekolojik alt bölgelerine entegrasyonu için öneriler;

- 3. Alt Bölge (Seben, Kıbrısçık): Tarım arazileri sınırlı, gelir düzeyi düşük ve göç eğilimi yüksek olan bu ilçeler, düşük verimli arazilerin permakültür çiftlikleriyle yeniden işlevlendirilmesi için uygundur. Özellikle ekolojik arıcılık, küçük ölçekli organik tarım ve doğa eğitim kampları bu bölgelerde ön plana çıkabilecektir.

- 2. Alt Bölge (Dörtdivan): Daha geleneksel tarım yöntemlerinin sürdürüldüğü bu ilçe, organik sebze-meyve üretimi ve küçükbaş hayvancılıkla entegre permakültür uygulamalarına uygundur. Ayrıca etnobotanik atölyeleri için de potansiyel taşımaktadır.

- 1. Alt Bölge (Mengen, Yeniçağa): Daha yüksek gelişmişlik düzeyi olan bu ilçeler, gastronomi turizmi ve tarım entegrasyonu ile permakültürü birleştirebilir. Mengen’de aşçılık kültürüyle bağlantılı permakültür bahçeleri kurulabilir; Yeniçağa’da ise göl ekosistemine bağlı sulak alan permakültür uygulamaları geliştirilebilir.

- 4. Alt Bölge (Göynük, Mudurnu): Tarihsel ve kültürel değerleriyle öne çıkan bu ilçelerde permakültür, ekoturizm ve kültürel mirasla entegre edilebilir. Organik tarım, yerel ürünlerin (örn. Göynük Bombay Fasulyesi) markalaştırılması ve kırsal konaklama projeleri için elverişli alanlardır.

Politika önerisi olarak öncelikle, permaturizmin Bolu’nun agroekolojik alt bölgelerine bütüncül biçimde entegrasyonunda jeotasarım çerçevesinde CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri) tabanlı mekânsal analiz yöntemlerinden yararlanılması gerekmektedir. Böylece permakültür uygulamalarına yönelik somut projelerin saha çalışmaları ile analiz edilmesi kolaylaşacaktır.

Gelecek çalışmalar, permakültür uygulamalarının sürdürülebilir turizm üzerindeki uzun vadeli etkilerini ve bu uygulamaların farklı bölgelerdeki başarılarını incelemelidir. Yerel halkın ve turistlerin permaturizme yönelik algılarının belirlenmesine yönelik anket çalışmaları yapılabilir. Permakültür çiftliklerinin ekonomik ve sosyal etkilerinin değerlendirilmesi amacıyla uzun vadeli çalışmalar yürütülebilir.

Teşekkür

Yazar, araştırma sürecinde güncel verilere ulaşma konusunda sağladıkları destek için Bolu İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'ne, yazım sürecindeki değerli yönlendirmeleri için Prof. Dr. Hamdi Zenginbal'a teşekkürlerini sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbaba, A. (2012). Destinasyon geliştirme ve küçük ölçekli turizm işletmeleri: Akçakoca üzerine bir inceleme [Destination development and small-scale tourism enterprises: A case study on Akçakoca]. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 1–15.
- Akesen, A., Ekizoğlu, A., & Yurdakul, S. (2002). Orman köylerini kalkındırma kooperatiflerinin sorunları ve çözüm yolları [Problems of forest village development cooperatives and solution proposals]. In *I. Ulusal Orman Kooperatifleri Sempozyumu* (pp. 75–87). Kastamonu.
- Arıkan, İ., & Ünsever, İ. (2014). Turizm ekinoksu–tarım ekonomisi odaklı yörelerde turizmin gelişim modeli [Tourism equinox – A development model of tourism in regions focused on agricultural economy]. *Ekogastromoni Dergisi*, 1(1), 17–25.
- Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı [BAKKA]. (2011). Zonguldak, Karabük, Bartın illeri turizm sektör analizi [Tourism sector analysis of Zonguldak, Karabük and Bartın provinces]. Zonguldak: BAKKA.
- Bolu İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. (2025). Bolu'da tarımsal faaliyetlere ilişkin güncel durum [Current situation regarding agricultural activities in Bolu]. (Unpublished information note, obtained on March 21, 2025). Bolu.
- T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2024). Bolu ili 2023 yılı çevre durum raporu [2023 environmental status report of Bolu province]. Bolu: İl Müdürlüğü, ÇED ve Çevre İzinleri Şube Müdürlüğü. Retrieved from https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/bolu_2023-icdr-20250225153513.pdf
- Bolu Valiliği Tarım İl Müdürlüğü. (2003). Bolu tarım master planı [Bolu agricultural master plan]. Bolu: İl Tarım ve Kırsal Kalkınma Master Planlarının Hazırlanmasına Destek Projesi.
- Bolu Ticaret İl Müdürlüğü. (2024). Bolu ili 2023 yılı ekonomik görünüm ve faaliyet raporu [2023 economic outlook and activity report of Bolu province]. Bolu: T.C. Bolu Valiliği Ticaret İl Müdürlüğü.
- Bulut, Z., & Yılmaz, S. (2008). Permaculture playgrounds as a new design approach for sustainable society. *International Journal of Natural and Engineering Sciences*, 2(2), 35–40.
- Çetinkaya, S. (2015). Bolu şehrinin kuruluşu – gelişmesi ve fonksiyon alanları [The foundation, development, and functional areas of Bolu city]. (Unpublished Master's thesis). Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

- Çıkin, A., Çeken, H., & Uçar, M. (2009). Turizmin tarım sektörüne etkisi, agro-turizm ve ekonomik sonuçları [The impact of tourism on the agricultural sector, agro-tourism and its economic outcomes]. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 15(1), 1–8.
- Döker, M. F. (2013). Karadeniz bölgesi: Türkiye'nin bölgeleri dersi 2012–2013 notu [Black Sea region: Notes of the course Regions of Turkey 2012–2013]. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü.
- Epuran, G., Tescasiu, B., Tecau, A.-S., Ivasciuc, I.-S., & Candrea, A.-N. (2021). Permaculture and downshifting – Sources of sustainable tourism development in rural areas. *Sustainability*, 13(230), 1–17. <https://doi.org/10.3390/su13063230>
- Ferguson, R. S., & Lovell, S. T. (2014). Permaculture for agroecology: Design, movement, practice, and worldview. A review. *Agronomy for Sustainable Development*, 34(2), 251–274. <https://doi.org/10.1007/s13593-013-0181-6>
- Hathaway, M. (2016). Agroecology and permaculture: Addressing key ecological problems by rethinking and redesigning agricultural systems. *Journal of Environmental Studies and Sciences*, 6(2), 239–250. <https://doi.org/10.1007/s13412-015-0234-1>
- Hellier, P. (2019). Sustainable restaurant system and gastronomy. In S. K. Dixit (Ed.), *The Routledge handbook of gastronomic tourism* (pp. 270–278). London: Routledge.
- Hemenway, T. (2018). *Permakültür şehirde* [Permaculture in the city] (A. Çiftçi, Trans.). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Hoşcan, N. (2017). Seyahat acentelerinde sürdürülebilir pazarlama yaklaşımının kullanımı: Batı Karadeniz destinasyonu örneği [The use of sustainable marketing approach in travel agencies: The case of Western Black Sea destination]. (Unpublished doctoral dissertation). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hoşcan, N. (2020). Seyahat endüstrisinde sürdürülebilir pazarlama yaklaşımı [Sustainable marketing approach in the travel industry]. In E. Karaçar (Ed.), *Turizm Alanında Güncel Konular ve Araştırmalar* [Current issues and research in tourism] (pp. 7–47). İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Hoşcan, N., & Zenginbal, H. (2020). Mudurnu'da sürdürülebilir turizm gelişiminde etnobotanik [Ethnobotany in sustainable tourism development in Mudurnu]. *Black Sea Journal of Engineering and Science*, 3(4), 151–159.
- Kara, S. (2023). Cumhuriyet Dönemi'nde bir turistik mekân projesi: Abant Gölü (1923–1950) [A tourism project in the Republican Era: Lake Abant (1923–1950)]. *Atatürk Yolu Dergisi*, 72, 200–223.
- Karagöz, A., Zencirci, N., Tan, A., Takın, T., Köksel, H., Sürek, M., ... Özbek, K. (2010). Bitki genetik kaynaklarının korunması ve kullanımı [Conservation and utilization of plant genetic resources]. In *Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitapçığı* (pp. 155–177). Ankara: Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası.
- Kaya, D. S. (2019). XIX. yüzyılda Bolu şehrinin tarihi coğrafyası [The historical geography of Bolu city in the 19th century]. (Unpublished doctoral dissertation). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaypak, Ş. (2010). Ekolojik turizmin sürdürülebilirliği [The sustainability of ecological tourism]. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2, 93–114.

- Keleş, İ. (1997). Türkiye’de göç eğilimleri ve şehirleşme süreci [Migration trends and the process of urbanization in Turkey]. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(2), 167–187.
- Kuruoğlu, M. (2009). Türkiye inşaat sektörü hammadde haritası [Raw material map of the Turkish construction sector]. İstanbul: İTO Yayınları.
- Lara, R. L. (2018). The role of ecotourism and permaculture in the governance of landscape resources: Proposal for the community of Rivera, Mexquitic, San Luis Potosí, Mexico. In R. L. Lara (Ed.), *Philosophy of science of sustainability in transformation of communities towards local development: Concepts, contexts and case studies*. Málaga, Spain: University of Málaga.
- Lara, R. L., Espinosa, R. R., & Vila, J. G. (2018). *Sustainable tourism for community development*. Málaga, Spain: University of Málaga.
- Leung, Y.-F., Marion, J. L., & Farrell, T. A. (2008). The role of recreation ecology in sustainable tourism and ecotourism. In S. F. McCool & R. N. Moisey (Eds.), *Tourism, recreation and sustainability: Linking culture and the environment* (2nd ed., pp. 19–37). Oxfordshire: CABI.
- Doğu Marmara Kalkınma Ajansı [MARKA]. (2018). Bolu yatırım destek ve tanıtım stratejisi [Bolu investment support and promotion strategy]. Kocaeli: MARKA.
- Mollison, B. (2011). *Permakültüre giriş* [Introduction to permaculture]. İstanbul: Sinek Sekiz Yayınevi.
- Moore, A., Johnson, M., Gbolagun, J., Miller, A., Rombouts, A., van der Ven, L., ... Hall, G. B. (2018). Integrating agroecology and sustainable tourism: Applying geodesign to farm management in Aotearoa New Zealand. *Journal of Sustainable Tourism*, 26(9), 1543–1561. <https://doi.org/10.1080/09669582.2018.1449845>
- Morgül, Ş. (2006). Trakya bölgesinde kırsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesine ilişkin analiz: Kırklareli örneği [Analysis on the evaluation of rural tourism potential in Thrace region: The case of Kırklareli]. (Unpublished Master’s thesis). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2020). *Tourism trends and policies 2020*. Paris: OECD Publishing.
- Okan, K. (1996). *Akçakoca – dünü ve bugünü* [Akçakoca – Past and present] (1st ed.). Ankara: İlke Yayınevi.
- Özçağlar, A. (2015). Batı Karadeniz bölgesi: Türkiye’nin coğrafi bölgeleri II ders notları [Western Black Sea region: Lecture notes of Turkey’s geographical regions II]. Ankara: Ankara Üniversitesi, DTCF.
- Permaculture Global. (2025, March 15). Worldwide permaculture projects. Retrieved from <https://permacultureglobal.org/projects>
- Permakültür Araştırma Enstitüsü Türkiye [PRITR]. (2025, September 25). Permakültür toplulukları ve projeler [Permaculture communities and projects]. Retrieved from <https://permakulturplatformu.org>
- Sarıkaya, M., & Zışan, K. F. (2007). Sürdürülebilir kalkınmada işletmenin rolü: Kurumsal vatandaşlık [The role of business in sustainable development: Corporate citizenship]. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(2), 221–233.
- Tatar, S., & Olay, N. (2015). Agro-turizm kapsamında permakültür’ün uygulanabilirliği ve geliştirilmesi: Belentepe Permakültür Çiftliği örneği [Applicability of Permaculture and Development in the Context of Agro-tourism: Belentepe Permaculture Farm example].

- Belentepe Permaculture Farm Case]. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi / International Journal of Social and Economic Sciences*, 5(2), 29–34.
- Think360. (2014). Yeşil badana [Greenwashing]. İstanbul: Think360.
- Tosun, C. (2001). Challenges of sustainable tourism development in the developing world: The case of Turkey. *Tourism Management*, 22(3), 289–303. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(00\)00060-1](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(00)00060-1)
- Tunçkol, B. (2017). Bolu ili florasına katkılar [Contributions to the flora of Bolu province]. *Mudurnulular Derneği Bülteni*, 1, 68–73.
- Türker, N., & Çetinkaya, A. (2010). Batı Karadeniz bölgesi ekoturizm olanaklarının araştırılması ve Batı Karadeniz bölgesinde ekoturizmin geliştirilmesi [Research on ecotourism opportunities in the Western Black Sea region and development of ecotourism in the region]. Karabük: TÜBİTAK.
- Wearing, S., & Neil, J. (2009). *Ecotourism: Impacts, potentials and possibilities?* Oxford: Butterworth-Heinemann Publishers.
- Wezel, A., & Jauneau, J. C. (2011). Agroecology – Interpretations, approaches and their links to nature conservation, rural development and ecotourism. In W. L. Campbell (Ed.), *Integrating agriculture, conservation and ecotourism: Examples from the field* (pp. 1–25). Dordrecht: Springer.
- Wezel, A., Bellon, S., Doré, T., Francis, C., Vallod, D., & David, C. (2009). Agroecology as a science, a movement and a practice: A review. *Agronomy for Sustainable Development*, 29(4), 503–515. <https://doi.org/10.1051/agro/2009004>
- Whitefield, P. (2000). *Permaculture in a nutshell*. Hyden House Limited: Permanent Publications.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri [Qualitative research methods in social sciences]. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Youell, R., & Wornell, R. (2005). Quality as a key driver in sustainable rural tourism business. In D. Hall, I. Kirkpatrick, & M. Mitchell (Eds.), *Rural tourism and sustainable business* (pp. 227–248). Toronto: Channel View Publications.

An Evaluation of the Applicability of Permatourism in Bolu from a Sustainable Tourism Perspective

Nail HOŞCAN

Bolu Abant İzzet Baysal University, Mudurnu Vocational School, Bolu/Türkiye

Extended Summary

Tourism has long been recognised as a fundamental driver of economic growth, employment generation, and regional development. Beyond its economic significance, it serves as a catalyst for socio-cultural exchange and environmental awareness. However, unregulated mass tourism has exerted increasing pressure on natural resources, cultural heritage, and local communities, raising concerns over its long-term sustainability. Consequently, sustainable tourism has emerged as an alternative paradigm, emphasising a balanced and mutually reinforcing relationship between ecological conservation, social well-being, and economic viability. Within this framework, permaculture-based tourism, or permatourism, has recently gained attention as a novel model integrating ecological design principles with tourism development.

Permaculture, derived from the terms permanent agriculture and permanent culture, is a holistic design system aimed at creating self-sufficient, resilient, and ecologically harmonious human habitats. Permatourism, by embedding permaculture principles into tourism, offers a means to foster environmental stewardship, enhance local economies, and strengthen community resilience. With its rich biological diversity, extensive forest resources, and agroecological sub-regions of varying character, Bolu constitutes a unique case for evaluating the applicability of permatourism. Its strategic location between metropolitan cities such as Ankara and Istanbul, along with its natural wealth and cultural heritage, offers significant opportunities for sustainable tourism initiatives.

This study seeks to evaluate the potential of implementing permatourism in Bolu, integrating agroecological sub-zones, and analysing how such practices could contribute to sustainable rural development, ecological conservation, and tourism diversification.

Permaculture rests on three ethical pillars: Earth Care, People Care, and Fair Share. These principles stress environmental restoration, meeting human needs equitably, and redistributing surplus resources to maintain ecological balance. As a global movement, permaculture has expanded beyond agriculture into domains such as architecture, renewable energy, waste recycling, and community design. Its application to tourism—permatourism—emerged as part of the search for alternatives to mass tourism. Permatourism activities include farm stays, ecological workshops, volunteer tourism, and experiential education, which simultaneously conserve local environments and generate income for host communities. Internationally, countries such as Australia, New Zealand, and the USA showcase successful permaculture farms as tourism destinations.

Agroecology, as both a scientific discipline and a social movement, examines ecological processes applied to agricultural systems. Its synergy with permaculture lies in designing diversified, resilient, and sustainable agroecosystems. Sustainable tourism shares these values, emphasising economic viability, social equity, and environmental protection. The World Tourism Organization defines sustainable tourism as “tourism that takes full account of its current and future economic, social and environmental impacts, addressing the needs of visitors, the industry, the environment and host communities”. Integrating agroecological practices into tourism creates innovative opportunities for rural regeneration and resource management.

The research adopted a qualitative design, combining literature review and field observations.

1. Literature Review: International and national sources on permaculture, agroecology, and sustainable tourism were systematically analysed to provide the study's theoretical foundation.

2. Field Observations: Conducted in rural districts of Bolu, these observations assessed ecological structures, agricultural practices, and tourism activities. Photographs, field notes, and descriptive analysis were employed to interpret data.

The methodological choice of descriptive analysis enabled the identification of themes such as ecological potential, land use patterns, and community engagement. Limitations include the absence of survey/interview data and limited local literature on permatourism, underscoring the need for future mixed-methods research

Bolu already holds a strong position in Türkiye's nature-based tourism. Attractions include Abant and Yedigöller National Parks, Kartalkaya Ski Centre, thermal resources, and over 300 highland pastures. Despite this wealth, Bolu is predominantly perceived as a day-trip destination by visitors from İstanbul and Ankara, reducing overnight stays and tourism revenues. Expanding alternative forms such as permatourism could extend visitor duration, diversify tourism products, and improve rural livelihoods.

- Land Use: 64% of Bolu is covered by forests, 14% by agricultural land, and 4% by pastures. Fragmented land ownership and low productivity hinder profitability but simultaneously provide opportunities for permaculture-based revitalisation.
- Biodiversity: With 771 plant species, including endemic species such as Abant crocus, the province supports botanic tourism and foraging activities.
- Agroecological Zones: Four agroecological sub-zones, differentiated by soil, climate, and agricultural patterns, allow thematic permaculture projects (e.g., apiculture in Seben, gastronomy integration in Mengen, cultural tourism in Göynük).
- Beekeeping Potential: The floristic richness contributes to high-quality polyfloral and monofloral honey (chestnut, rhododendron), and abundant pine forests provide ideal conditions for propolis production.

While Bolu's GDP share is modest, its economy is diversified across agriculture, forestry, and manufacturing. Rural areas, however, face depopulation, ageing demographics, and limited employment. Permatourism could counterbalance these trends by creating jobs, sustaining traditional practices, and encouraging youth and women's participation.

The findings highlight the transformative role of permatourism in bridging agriculture and tourism. Comparisons with international literature reinforce its potential benefits:

- Ferguson & Lovell (2014) emphasised permaculture farms' role in ecological restoration, echoing Bolu's potential with its forest and water resources.
- Mollison (2011) and Hemenway (2018) argued that permaculture revitalises marginal lands while empowering communities; this directly applies to Bolu's underutilised fragmented lands.
- Lara et al. (2018) illustrated permatourism's educational impact, aligning with Bolu's opportunities for ethnobotanic workshops, ecological farming training, and student engagement.

Thus, permatourism not only aligns with sustainable tourism principles but also addresses specific regional challenges such as rural outmigration, fragmented land use, and the need for diversified income sources.

The study concludes that permatourism represents a strategic opportunity for Bolu to strengthen its identity as a sustainable nature tourism destination. Key contributions include:

Ecological Benefits: Conservation of forests, soils, and biodiversity through permaculture practices.

- **Economic Diversification:** New income streams for rural households via eco-farms, experiential tourism, and organic produce.
- **Social Development:** Strengthening of community resilience, intergenerational knowledge transfer, and cultural preservation.

Recommendations:

- Establish permaculture farms on low-yield lands integrated into rural tourism.
- Organise ecological training programmes, workshops, and certification courses (e.g., PDC).
- Promote women's and youth participation to expand local capacity.
- Implement Geographic Information Systems (GIS) within a geodesign framework to guide spatial planning.
- Integrate permatourism into regional tourism policies with financial incentives and partnerships among municipalities, NGOs, and universities.

Future research should employ participatory methods to measure local communities' perceptions, tourists' motivations, and long-term economic impacts. Comparative studies across Türkiye and international destinations would enrich the knowledge base on permatourism as a sustainable tourism innovation.